

BARTHA JÚLIA: AZ ISZLÁM AZ ANATÓLIAI TÖRÖK NÉPI KULTÚRÁBAN. VALLÁSÖKOLÓGIAI TANULMÁNY

MARK Egyesület, Karcag, 2020, 208 oldal*

Bartha Júlia könyve érdekes anyagot kínál a magyar nyelven olvasható török néprajzkutatáshoz. Az író szándéka, hogy bemutassa az iszlám vallás hatását a kis-ázsiai népcsoportokra és etnikumokra, feltárva ezáltal, hogy a vallás hogyan formálja szokásaikat, hagyományait, építészetüket és önkifejezésüket. Saját elmondása szerint: „Tanulmányomban az anatóliai népi török kultúrát vizsgálom vallásökológiai szempontból. Nem vallástudományi olvasmányt ajánlok tehát az Olvasónak, hanem bemutatom az iszlám vallásnak a tájba illeszkedését, a tájformáló erejét és azt, miként keretezi a szakrális tér és idő az anatóliai török népeletet” (9. old.). Ez a munka nem újkeletű, a szerző több évtized kutatási eredményeit rendezte most egy köteté, amelyben helyet kapott korábban már kiadott írásainak egy része is.¹ Magyarországon a könyv témája mindenképpen érdekes azok számára, akik szeretnék kicsit jobban megismerni a török népek kultúráját, szokásait és hiedelemrendszerét.

A szerző nehéz munkára vállalkozik, hiszen olyan szóbeli hagyományok sokaságát próbálja meg összegyűjteni és kézzelfoghatóvá tenni, amelyek egyrészt az egyes területeken számos különbséget mutatnak, másrészt az idők során, a technikai fejlődés és a városiasodás következményeként gyorsan változnak, elavulnak vagy kivesznek a köztudatból. Így amellet, hogy munkásságával értéket próbál menteni, szem előtt kell tartani a feladat bonyolultságát a folyamatosan változó körülmények miatt.

Miután a szerző a bevezetőben megfogalmazta és kitűzte célját, a második fejezetben az iszlám vallásnak a török építészetre és így a környezetre gyakorolt hatását mutatja be. Sorra veszi a különböző muszlim épülettípusokat, illusztrációban gazdag képanyaggal szemlélteti a dzsámikat, mecseteket, medreszéket. A bőséges fotóanyag némiképpen a tartalom rovására megy, mivel többször megakasztja a fő gondolatmenetet, illetve a képekhez fűzött számtalan kiegészítő információ meg-megszakítja az eszme-futtatás folyamatosságát.² Bizonyos

---

<https://doi.org/10.24391/KELETKUT.2021.1.157>

* Az itt és az alábbiakban feltüntetett oldalszámok az interneten található változatból való (https://www.academia.edu/43533229/Bartha_J%C3%BAlia_Az_iszl%C3%A1m_az_anat%C3%B3liai_t%C3%B6r%C3%B6k_n%C3%A9pi_kult%C3%BAr%C3%A1iban._Vall%C3%A1s%C3%B6kol%C3%B3giai_tanulm%C3%A1ny_academia.edu). A mű nyomtatott formájában minden két oldallal előbb van. (A szerk.)

¹ Ö. Bartha Júlia, *Az anatóliai törökök temetkezési szokásai*. Debrecen, 1996; Bartha Júlia, *Hit, hagyomány, kultúra. Török néprajzi tanulmányok*. Szolnok, 2013.

² Pl. a 11., 13., 16., 21. és 48. oldalon.

helyeken nem illeszkedik a kép a tartalomhoz, ami szintén kizökkenti az olvasót a gondolatmenetből.³

Az egyes épülettípusok bemutatása és használatuk ismertetése közben Bartha bizonyos vallási fogalmakat is megmagyaráz, amelyeknek tudása elengedhetetlen azok számára, akik most találkoznak először az iszlám világgal. Példaként kiemel és részletezve leír néhány jelentősebb épületet, amelyeknek nemcsak a felépítését, díszítését és funkcióját taglalja, hanem történelmi háttérükbe is betekintést nyújt. Az épülettípusok, dzsámik, mecsetek, medreszék szemléltetése után áttér a türbe és a *kümbet* bemutatására, ami által a temetkezési szokások témakörét is érinti. Ezt követően a szent kutakat, forrásokat és fákat részletezi. Az eddig felsorolt helyek mind szent helyként, mind pedig zarándokhelyként is funkcionálnak.

A harmadik fejezetben a szerző rövid kitérőt tesz, és a szent emberekről, valamint a hozzájuk kapcsolódó kultuszról és a dervisrendekről szól részletebben. Eszerint a szentkultusz nyomán kialakulnak a szent emberek sírhelyéhez, türbéjéhez köthető szakrális helyek, amelyek zarándokok úticéljává válnak. Ezáltal egyfajta „vallási turizmus” (37. old.) jön létre, amely ismét azt példázza, hogy a vallás hatása hogyan mutatkozik meg a tájon.

A következő, negyedik fejezetben az írás a különböző török népeket, etnikumokat és hagyományait tárgyalja abból a szempontból, hogy milyen tájformáló szerepük van. Külön foglalkozik a jürükök és a türkmének csoportjával.

A szakrális tér bemutatása után az ötödik fejezetben a könyv áttér a szakrális idő tárgyalására a születéstől a házasságon keresztül a halálig. Ez az egység sokkal nagyobb hangsúlyt kap, amit a terjedelme is mutat. A fejezet kezdetén a kötelező imáról és a hozzá tartozó rituális megtisztulásról olvashatunk. Ezután a mekkai zarándoklatról és a különböző fontos megemlékezésekről, ünnepekről tájékozódhatunk, vagyis hogy a törökök hogyan és miként vették át és alkalmazták saját életükben az iszlám valláshoz köthető ünnepeket. Eközben pedig betekinthetünk az iszlám vallás előírásaiba is.

A vallásról szóló részek leírásába több tárgyi tévedés is csúszott. Ilyen példa, amikor azt olvassuk, hogy az iszlám vallás öt alappillére közül az egyik az

---

³ Pl. 45/63. kép: női sírkő Ankarában egy dervis türbéjének leírásánál; 46/64. kép: ankarai utcakép egy isztambuli türbe bemutatásánál; 49/70. kép: Mevlána sírja Sejh Ali magyarázatánál; 61/77. kép: Ankara egyik szolgálatban levő imámja az etnikumok tárgyalásánál; 77/92. kép: ankarai dzsámi a ramazán hónap taglalásánál; 88/100. kép: utcán üldögélő török nők a körülmelés témakörénél; 114/112. kép: egy edirnei minaret a nászéjszaka leírásánál; 115/113. kép: szobafültre alkalmas parázstartó a házasság és lakodalom témakörénél; 119/114. kép: a Kék mecset a temetkezés kapcsán; 122/115. kép: Szinán, a híres építész a holttest előkészítésének leírásánál; 134/120. kép: ankarai dzsámi az ételáldozat és temetkezés témakörénél; 141/123. kép: török park, beszélgető török hölgyek a gyászhoz kapcsolva; 142/124. kép: török félhold ugyanarról szölván.

„egyházadó” lenne,⁴ pedig az nem tartozik ezek közé. Kimaradt viszont az első alappillé, a tanúságtétel kimondása. Egy másik esetben a szerző azt állítja, hogy a muszlimok Mekkában a Kába kő felé borulnak le (67. old.), és a Kába követ látogatják meg (71. és 73. old.). Ezzel szemben a Kába, amelynek jelentése ’kocka’, maga az épület, amelyhez a muszlimok elzarándokolnak, és amely felé leborulnak a kötelező imában. Az épület egyik sarkában helyezkedik el a fekete kő (*hadzserü’l-esved*), amely a köztudatban tévesen rögzült „Kába kő” elnevezéssel. A muszlimok tisztelik a fekete követ, de nem borulnak le előtte, és nem tulajdonítanak neki szent jelleget vagy bármiféle hatalmat. Szintén javításra szorul, amikor „Fatma anyánk kezéről” azt olvassuk (77/214. jegyzet), hogy Mohamed próféta anyja volt, miközben valójában a lánya volt.

A vallást érintő fejtegetések után a könyv az emberi élet különböző szakaszaihoz tartozó tradíciókat vázolja fel, a születéstől a házasságon keresztül a halálig. Betekintést nyújt abba, hogy milyen szokások, hagyományok, hiedelmek és babonák élnek a jelenben vagy éltek a közelmúltban az egyes török népek között. Körüljárja a körülmélés témakörét, majd arról számol be, hogy mit jelent a lélek a török hagyományban. Később részletesen tárgyalja a leánykérést, a házasulandók szokásait és az esküvőt. Számos szokást és hagyományt felsorol a témával kapcsolatban.

Ezt a fejezetet a halálra vonatkozó elemzés követi. A szerző sorra veszi az elhunytal kapcsolatos teendőket, a temetés menetét, a siratók feladatát, a gyász folyamatát, majd a halotthoz fűződő babonákat és hiedelmeket. Elkalauzol minket az oszmán kori síremlékek különös világába. Részletesen tárgyalja, milyen fajta síremlékek voltak használatosak az egyes korokban, és hogyan mutatkoznak meg a társadalmi és vagyoni különbségek a temetkezésben és a síremlékek díszítésében.

A hatodik és egyben utolsó fejezet tárgya a török népek között elterjedt és használatos jelképek sora, mint amilyen a madár és a rózsza.

A könyv könnyen befogadható az olvasó számára. Stílusa jobban emlékeztet úti beszámolóra, mint tanulmányra. Az iszlám-török kultúrával most ismerkedők számára mindenképpen érdekes, és sok új információt tartalmaz. Viszont több esetben előkerülnek ugyanazok a témakörök⁵ vagy gondolatok,⁶ ami némi

⁴ „... napi ötszöri ima, az egyházadó megfizetése, a böjt, alamizna a szegényeknek, zarándoklat Mekkába” (94. old.).

⁵ Például a ramazánnal kapcsolatos szabályok: 75–76. old., majd 81–82. old.; ramazáni iftár (esti étkezés): 76–77. old., majd 82. old.; a ramazán ünnep: 78. old., majd 81. old., 83. old.; a zarándoklat vallási háttere: 73. old. és 79. old.; lélekküldők: 30. old., majd 95. old.; a lélekkel kapcsolatos hiedelmek: 96. old. és 135. old., 162. old.; temetkezés: 26. old. és 146. old.; halotti tor: 96. old. és 135. old.

⁶ A hónapnak mint időtartamnak nincs különösebb jelentősége az iszlámban: 62. old. és 70. old.; szerelem és intimitás az iszlámban, Muhammad an-Nefzawi idézetének Léderer György-féle fordítása: 94. old. és 113. old.; a szakrális térhasználat legszebb példája: 21. old. és 22. old.

redundanciát eredményez. Ennek az lehet az oka, hogy lényegében korábbi dolgozatok gyűjteményét tartjuk a kezünkben, amelyekben tanulmányonként előfordulhatott ugyanaz a kérdés vagy felvetés. Ebből adódhat az is, amikor a szerző a könyvben egyszer már részletesen bemutatott valamelyik szúfi rend mibenlétét a kötet egy későbbi pontján lábjegyzetben újra megmagyarázza.⁷ Eltekintve ezektől az ismétlődésektől, mindenképpen érdekes és értékes ismeretanyagot kapunk.

Durmus-Honfi Gabriella

---

⁷ Az alevi rendet (64. old., 69. old.) és a Hadzsi Bektas Veli által létrehozott bektasi rendet (44. old.) később újra megmagyarázza a 175/208. és 209. jegyzetben.